

Kocsis László

Igazságalkotás és negatív igazságok*

BEVEZETÉS

Nehéz lenne tagadni a következőket: az, hogy a hó fehér, azért igaz, mert a hó fehér; az, hogy beköszöntött a tavasz, azért igaz, mert beköszöntött a tavasz; az, hogy van legalább egy ember, azért igaz, mert van legalább egy ember. Mindegyik állítás annak köszönhetően igaz, mert a világot pontosan olyannak írják le, amilyen ténylegesen a világ. Más szóval: a világ egy bizonyos állapota *garantálja* ezeknek az állításoknak az igazságát.

Mondhatnánk: az *igazság* és a *létezés* fogalmai szorosan összekapcsolódnak egymással. Ami igaz, az azért igaz, mert *létezik* a világban valami, ami *igazzá teszi*. Hogyan tesz valami igazzá valami mást? Vegyük példának azt az igazságot, hogy létezik legalább egy ember. Ez *annál fogva* igaz, hogy létezik egy ember, például *te*, aki éppen olvasod ezt a bevezetést; a létezésed konstitutív módon járul hozzá annak igazságához, hogy létezik legalább egy ember. Ha tehát egyetlen ember sem létezne, akkor nem lenne igaz az, hogy létezik legalább egy ember. Egyszerűbben kifejezve: a fenti igazságnak *te* magad vagy az (egyik) *igazságalkotója* [truthmaker].

Nem minden igazság esetében ilyen egyszerű azonban az igazságalkotók meghatározása. Talán nem túlzok, ha azt állítom, mindannyiunk számára furcsának tűnik felkutatni az igazságalkotókat olyan igazságok esetében, amelyek olyan nem-létező entitásokra vonatkoznak, mint például az unikornisok. Vajon mi teszi igazzá azt a *negatív* igazságot, hogy nincsenek unikornisok? Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a fenti intuitíve belátható megfontolásokat elméletileg is alátámasztó igazságalkotás-elmélet alaptéziseinek elfogadása milyen metafizikai problémákhoz vezet, illetve milyen lehetséges megoldások léteznek az elmélet alapjait érintő eme problémákra.

AZ „ÁLTALÁNOS” ELMÉLET TÉZISEI: AZ IGAZSÁGALKOTÓ SZÜKSÉGSZERŰSÍTÉS ÉS AZ IGAZSÁGALKOTÓ MAXIMALIZMUS

Vegyük a lehető legegyszerűbb esetet: vannak olyan igaz proposíciók,¹ amelyek igazsága annak a dolognak a létezésétől *függ*, amelyre a kérdéses proposíciók vonatko-

* A tanulmány megírásakor az MTA SYLFF ösztöndíjának támogatását élveztem.

¹ A filozófusok számos különböző dolognak tulajdonítják az igazságot: *propozícióknak*, *állításoknak*, *mondatoknak*, *megnyilatkozásoknak*, *ítéleteknek*, *hiteknek* stb. A 'propozíció' kifejezést az *elsődleges igazsághordozókra* használom. Ezek szerint nem a mondatok mint nyelvi entitások, vagy a gondolatok mint mentális entitások igazak vagy hamisak, hanem az, *amit* kifejezünk a mondatokkal, amikor állítunk valamit, avagy *amit* megragadunk, amikor gondolunk valamit. Az igazságot tehát a kifejezhető vagy állítható, illetve megragadható tartalomnak, más néven *propozíciónak* tulajdonítjuk. A proposíciókra való referálást éppen ezért meg kell különböztetnünk azokra a mondatokra való referálástól, amelyekkel kifejezzük a proposíciókat. 'A hó fehér' mondattal kifejezett proposícióra, azzal a *hogy*-os mellékmondatral referálunk, 'hogy a hó fehér'. Általánosítva: a 'hogy p' minden esetben a 'p' által kifejezett proposíciókat jelöli, amennyiben p helyére egy grammatikailag helyes magyar mondatot helyettesítünk be.

nak. Ezek az ún. *pozitív egzisztenciális* proposíciók: például az, hogy létezik legalább egy ember, vagy az, hogy léteznek macskák. Ugyanakkor az igazságalkotót, amelynek létezése biztosítja a proposíció igazságát, nem minden esetben azonosíthatjuk azzal a dologgal, amelyre a proposíció vonatkozik.

Az esetek nagy részében – amikor nem egyszerűen egy dolog létezését állítjuk, hanem a dolog valamely tulajdonsággal való rendelkezését – annak a dolognak a létezése, amelyre a proposíció vonatkozik, önmagában nem garantálja azt, hogy a rá vonatkozó proposíció igaz. Ha például azt állítom, hogy a macskám kétlábú, akkor éppúgy a macskámról mondok valamit, mint akkor, amikor azt állítom, hogy a macskám négylábú. Világos, hogy a két proposíció igazságértéke, tárgyuk azonossága ellenére, különböző. Amikor azt állítom, hogy a macskám négylábú, annak köszönhetően fejezek ki igaz proposíciót, hogy fennáll annak az esete, hogy a macskám négylábú. Pusztán a macskám létezése nem teszi igazzá azt, hogy a macskám négylábú. A kérdéses proposíció azért igaz, mert a macskám négylábú, vagyis a macskám rendelkezik a négylábúnak levés tulajdonságával. Amikor az igaz proposíciónak a dolog létezésétől való függéséről beszélünk, akkor mindig *egy bizonyos módon* való létezését értjük rajta. Tehát az esetek nagy részében, ha nem is minden esetben, az a dolog, ami igazzá teszi a proposíciót, nem egyszerűen annak a dolognak a létezése, amelyre a kérdéses proposíció vonatkozik, hanem a dolog bizonyos módon való létezése.

Hogyan is fest egy elmélet az igazságalkotásról az intuitíve belátható megfontolások mögött? Az igazságalkotás elméletének két igazán fontos feladata van: (1) meghatározni az igazságalkotás természetét, (2) felkutatni azokat az entitásokat, amelyek igazzá teszik a proposíciókat.

Mielőtt megvizsgálánánk, hogy az igazságalkotás-elméletek hogyan teljesítik ezeket a feladatokat, lássuk az elvet, amelyet az elméletek kidolgozói alapul vesznek.

Az igazságalkotó elv szerint

(IA) Ha egy proposíció igaz, akkor lennie *kell* egy olyan entitásnak, amelynek létezése *alapján* a proposíció igaz.

Hogy világossá váljon, mit is mond ki az elv, illetve alapvetően milyen elméleti következményekkel jár az elfogadása, vegyünk szemügyre két olyan tézist, amelyekhez az eltérő elméletek így vagy úgy igazodnak: védelmükbe veszik vagy többé-kevésbé módosítják őket. E két tézis: az *igazságalkotó szükségszerűsítés* és az *igazságalkotó maximalizmus*. Azok, akik módosítás nélkül elfogadják ezeket a téziseket, leginkább azt az *ortodoxnak* nevezett álláspontot képviselik, amelyet David Armstrong az *igazságalkotás általános elméletek*ént dolgozott ki (ARMSTRONG 2002, 2004). Az alábbiakban kizárólag az elmélet e két alaptézisének bemutatására, illetve ezekkel kapcsolatban néhány alapvető probléma felvetésére szorítkozom.

AZ ELSŐ ALAPTÉZIS: IGAZSÁGALKOTÓ SZÜKSÉGSZERŰSÍTÉS

Annak egy lehetséges értelmezését, amit (IA) állít, két alapvető tézis segítségével teszem explicitté. A tézisek sajátos választ adnak két fontos kérdésre: (1) Milyen kapcsolat van az igazságalkotó és az általa igazzá tett proposíció között, avagy miféle reláció az igazságalkotás? (2) Melyek azok az igazságok (igaz proposíciók), amelyek igazságalkotóval rendelkeznek? Íme az első tézis:

(IA_{szük}) Ha egy entitás igazzá tesz egy propozíciót, akkor az entitás létezése *szükségszerűsíti* [*necessitates*] a kérdéses propozíció igazságát.

Az *igazságalkotó szükségszerűsítés* tézise szerint nincs olyan propozíció, amelynek az igazságalkotója létezik, de maga a propozíció mégis hamis. Egy entitás, amennyiben igazzá tesz egy propozíciót, úgy minden lehetséges világban igazzá teszi azt. Nyilvánvalóan következik ebből, hogy ha a propozíció igaz, akkor szükségszerű, hogy létezik az az entitás, amely igazzá teszi.

(IA_{szük}) tehát megállapítja az igazság alkotója és az igazság hordozója között fennálló kapcsolat modális karakterét. Az igazságalkotó és az általa igazzá tett propozíció között fennálló viszony „*abszolút szükségszerűsítés*” (ARMSTRONG 2004, 5). Ugyanakkor korántsem egyértelmű, hogy mit is értünk itt szükségszerűsítésen. Vegyünk egy példát: ha az igazságalkotás egy *logikai* értelemben vett szigorú *következményreláció*, akkor pusztán propozíciók között áll fenn, hiszen logikailag egy propozíció igazsága csak egy másik propozíció igazságából következhet. De az igazságalkotásra nem propozíciók közti viszonyként, hanem a propozíció, illetve a propozíciótól függetlenül létező entitás között fennálló viszonyként, Armstrong kifejezésével élve „*kategóriakonátívelő*” [*cross-categorical*] szükségszerűsítésként gondolunk.

Aki elfogadja azt, hogy az igazságalkotó szükségszerűsíti annak a propozíciónak az igazságát, amelyet igazzá tesz, akkor azzal elkötelezi magát amellet is, hogy mely entitások lehetnek igazságalkotók: I egy p propozíció igazságalkotója, akkor és csak akkor, ha lehetetlen, hogy I létezik és p hamis. Ez nem jelenti azt, hogy az összes olyan entitás, amelynek létezése szükségszerűsíti a kérdéses propozíció igazságát, igazzá teszi a propozíciót. A szükségszerűsítő igazságalkotó felkutatása nem más, mint egy olyan entitás felkutatása, amelynek létezése *elégséges* ahhoz, hogy az a propozíció, amelyet igazzá tesz, minden lehetséges világban igaz legyen.

Elégséges létezésen jelen esetben a következőt értjük: mivel ahhoz, hogy egy propozíció igaz lehessen, léteznie kell annak az igazságalkotónak, amely szükségszerűsíti az igazságát, ezért ha valaminek a létezése önmagában nem elégséges egy propozíció igazzá tevéséhez, vagyis lehetséges az, hogy a feltételezett igazságalkotó létezen, de a propozíció mégis hamis legyen, akkor annak az entitásnak oly módon kell kiegészülnie, hogy igazzá tegye a propozíciót. A bevezetésben már utaltam rá, hogy a macskám létezése önmagában nem elégséges ahhoz, hogy igazzá tegye azt, *hogy a macskám négy lábú*. Az, hogy létezik a macskám, szükséges, ám nem elégséges feltétele a propozíció igazságának. Armstrong pontosan ezért kötelezi el magát a *tények* [*facts*], pontosabban a *körülmények* [*states-of-affairs*] mint igazságalkotók létezése mellett.² A *macskám négy lábúnak levése* körülmény fennállása már elégséges annak a propozíciónak az igazságához, hogy a macskám négy lábú.

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy szükségtelen igazságalkotóknak elismerni olyan entitásokat, amelyek részei önmagukban is elégségesek ahhoz, hogy szükségszerűsítsék a propozíció igazságát. Tegyük fel, hogy I igazzá teszi a p propozíciót, és I része J-nek,

² De miért is elengedhetetlen Armstrong szerint a körülmények igazságalkotóként való bevezetése? Mi szükség van arra, hogy a partikuláris tárgyak, a tulajdonságok és a relációk mellett elismerjük létezőnek a körülményeket is? Nyomós érve van erre: vegyük az $\langle a \text{ az } F \rangle$ [$\langle a \text{ is } F \rangle$] formájú kontingens propozíciót, ami szerint egy partikuláris a dolog egy bizonyos F tulajdonsággal rendelkezik. Tegyük fel továbbá, hogy a propozíció igaz. Önmagában sem a , sem F nem képes igazzá tenni a propozíciót, mivel a és F akkor is létezhet, ha a nem F . (Mivel – legalábbis Armstrong szerint – F univerzálé, F -et példázhatja b is.) Tehát $\langle a \text{ az } F \rangle$ csak akkor igaz, ha a F -ként létezik. Más szóval: az a F -nek levése körülmény teszi igazzá azt a propozíciót, hogy a az F .

tehát J szintén igazzá teszi p -t. Ez esetben I létezése elégséges ahhoz, hogy p igaz legyen, J létezésének feltételezése tehát szükségtelen. Vegyünk egy példát: annak a *diszjunktív* propozíciónak az igazságához, hogy a hó fehér vagy Elvis Presley él, feleslegesnek bizonyul annak a *diszjunktív ténynek* vagy *körülménynek* létező entitásként való elismerése, hogy a *hó fehér vagy Elvis Presley él*; a fennálló tény, hogy a *hó fehér*, elegendő ahhoz, hogy a diszjunkció egyik tagját és ezzel az egész diszjunkciót igazzá tegye. Törekednünk kell tehát arra, hogy a *minimális* igazságalkotókat kutassuk fel. Miért? Mert az igazságalkotás-elmélet valódi magyarázóerejét az adja, hogy az igaz propozíciók igazságalkotóinak felderítése nem merül ki egyszerűen egy olyan entitás – például az aktuális világ – feltételezésében, amely az összes igaz propozíciót igazzá teszi. Azt állítani, hogy az igaz propozíciók azért igazak, mert a világ igazzá teszi azokat, nem magyarázat, hanem egy alapvető belátás megfogalmazása.³

Most vizsgáljuk meg az igazságalkotás általános elméletének másik alappilléreit!

A MÁSODIK ALAPTÉZIS: IGAZSÁGALKOTÓ MAXIMALIZMUS

Az igazságalkotás-elmélet annak megválaszolására tesz kísérletet, hogy mi az, aminek köszönhetően egy propozíció igaz. Talán az eddigiekből is kiderült, hogy ez egy sajátos ontológiai vállalkozás, hiszen az igazságalkotók felkutatásával egyúttal az is meghatározásra kerül, hogy *mi az, ami van*. Az entitások, amelyek igazzá teszik az igaz propozíciókat, azok az entitások, amelyek a világ bútorzatát alkotják.⁴

Az igaz propozíciók tehát abban lelnek alapra, ami van. De vajon *minden* igaz propozíció megkíván egy ilyen megalapozást? Vannak-e olyan propozíciók, amelyeknek nincsen igazságalkotója? Ha igen, melyek ezek? Az igazságalkotás-elmélet másik alaptézise nem tűr ellentmondást ebben a kérdésben:

(IA_{max}) Minden igaz propozíciónak van (legalább) egy igazságalkotója.

A tézis azt állítja, hogy nincs olyan igaz propozíció, amelynek ne lenne igazságalkotója. Ez egy nagyon erős és nehezen tartható elköteleződést fogalmaz meg. Gondoljuk meg: talán nem találunk semmi kivétlivalót abban, amit (IA_{max}) állít, ha a partikuláris tényekkel kapcsolatos igaz propozíciókat vesszük alapul. De mi a helyzet azzal az általános igaz-

³ Az *igazságalkotó szükségszerűsítés* kapcsán felmerül a kérdés: vajon ($IA_{szük}$) jobbról balra történő olvasata is igaz-e? Más szóval: a 'ha' felcserélhető-e az igazságalkotás definícióját biztosító 'akkor és csak akkor, ha' kifejezéssel? Ha igen, akkor a következő definíciót kapjuk:

($IA_{szük}$) Egy entitás igazzá tesz egy propozíciót, akkor és csak akkor, ha az entitás létezése szükségszerűsíti a propozíció igazságát.

A definíció szerint az igazságalkotás szükséges és elégséges feltétele az, hogy egy bizonyos entitás szükségszerűsítse a propozíciót. ($IA_{szük}$) bár kétségtelenül valódi definíció, számtalan sebből vérzik, amelyek elemzésére ebben a tanulmányban nem térek ki. Amire most felhívnam a figyelmet, az az, hogy ($IA_{szük}$) és (IA_{max}) nemcsak abban különbözik, hogy csak az utóbbi elégíti ki egy definícióval szemben támasztott formális követelményeket – az előbbi csupán az igazságalkotás szükséges feltételét állapítja meg –, hanem abban is, hogy az is elfogadhatja azt, amit ($IA_{szük}$) állít, aki nem fogadja el az ($IA_{szük}$) által nyújtott definíciót. Azt mondani tehát, hogy az igazságalkotó szükségszerűsíti annak a propozíciónak az igazságát, amelyet igazzá tesz, még nem jelenti azt, hogy minden dolog, amely szükségszerűsíti a propozíció igazságát, egyúttal igazzá is teszi azt. Éppen ezért ($IA_{szük}$) tagadásából még nem következik ($IA_{szük}$) tagadása.

⁴ Armstrong a következőképpen fogalmaz: „Bizonyos igazságok esetében bizonyos igazságalkotók kijelölése nem más, mint ezen igazságalkotók ontológiánkban való elismerése. Az elismert igazságalkotók teljes tartománya alkotja a metafizikát, ami arra a lényeges momentumra hívja fel a figyelmünket, hogy az igazságalkotók felkutatása épp olyan vitatott és bonyolult vállalkozás, mint maga a metafizika. Azt gondolom, hogy az igazságalkotók keresésébe kezdeni a metafizika, vagy legalábbis a realista metafizika, vállalkozásának legtanulságosabb és leghasznosabb átszervezése.” (ARMSTRONG 2004, 23.)

sággal, hogy minden holló fekete? Vagy azzal a szükségszerű igazsággal, hogy $2 + 2 = 4$? Mi teszi igazgá ezeket a vitathatatlanul igaz proposíciókat? Első látásra két választásunk van: vagy elismerünk létezőnek olyan általános entitásokat (azt az általános tényt, hogy minden holló fekete), illetve matematikai entitásokat (a 2 és 4 számot), amelyek igazgá teszik a proposíciókat; vagy amennyiben ez túl nagy ár, (IA_{max})-ot oly módon korlátozzuk, hogy kizárólag a kontingens igazságok rendelkeznek igazságalkotóval.

Újabb problémát jelentenek azonban az olyan *negatív* egzisztenciális igazságok, mint az, hogy nincsenek unikornisok, amelyekhez csak további elméleti nehézségek árán lehet bármiféle igazságalkotót rendelni. Nem könnyű válaszolni arra a kérdésre, hogy mely entitás létezése tesz igazgá egy nem-létezőre vonatkozó proposíciót. Nem véletlenül mutatkozik igény a tézis módosítására, vagyis annak a jóval szerényebb állításnak az elfogadására, miszerint nem minden igazságnak van igazságalkotója, pontosabban kifejezve: minden igaz *pozitív* kontingens proposíciónak van igazságalkotója.

Miképpen válaszolna erre egy igazságalkotó maximalista? Még ha egyet is értene azzal, hogy ezek az elméleti nehézségek elbizonytalaníthatnak minket a tekintetben, hogy minden egyes igaz proposíciónak felkutassuk a szükségszerűsítő igazságalkotóját, plauzibilisnek tűnik annak elismerése, hogy nem csupán a pozitív kontingens igazságok, hanem az összes igazság esetében létezik valami, ami azokat igazgá teszi. Ha nem ismerjük el az igazságalkotókat a negatív (egzisztenciális) igazságok esetében, akkor mi indokolja azt, hogy elismerjük akármilyen más esetben? Ebben a kérdésben intuitíve igen meggyőző arra hivatkozni, hogy az igazságok – legalábbis a világra vonatkozó igaz proposíciók – ontológiai megalapozottsága nem korlátozódik egyik vagy másik igazságra, ha egyszer elismertük, hogy egy proposíció azért igaz, mert valami a világban igazgá teszi. Kérdés azonban, hogy ez az intuitíve megalapozott válasz elegendő meggyőző erővel rendelkezik-e ahhoz, hogy minden további nélkül vállaljuk az *igazságalkotó maximalizmust*.

Az *igazságalkotó maximalizmus* szerint minden egyes igaz proposíciónak van legalább egy igazságalkotója. Az *igazságalkotás általános elmélete* ennél valamivel többet állít: minden egyes igaz proposíciónak van legalább egy – a proposíció igazságát – *szükségszerűsítő* igazságalkotója. Maximalistának lenni azonban, különösen az utóbbi értelemben, nagyon nehezen tartható ontológiai elköteleződésekkel jár együtt.

Lehetne persze amellet érvetni, hogy az *igazságalkotó maximalizmus* eleve kudarcra van ítélve, hiszen vannak olyan proposíciók, amelyekről plauzibilis azt feltételezni, hogy nem a világra vonatkoznak. Ezek a proposíciók annak ellenére igazak, hogy nincs a világban olyan entitás, amely igazgá tenné őket. Érvelhetne valaki amellet, hogy a szükségszerű igazságok, különösen a *logikai* szükségszerűségek, ilyen igazságalkotó nélküli igazságok. Az ilyen igazságok nem a világra vonatkoznak, éppen ezért nem valami tőlük függetlenül létező világbeli entitás létezése alapján igazak, ha úgy tetszik, olyan igazságok, amelyek önmaguknál fogva igazak. Vagyis: a szükségszerű igazságokra vonatkozóan feltételezhető az, ami a kontingens igazságok esetében nem, tudniillik hogy triviálisan igazak, ami szükségtelenné teszi, hogy bizonyos entitások létezésével magyarázzuk az igazságukat. Ez viszont azt jelenti, hogy a szükségszerű igazságoknak nyilvánvalóan nincs szükségük ontológiai megalapozásra.⁵

⁵ Hangsúlyozom, hogy ez csak egy lehetséges opció. Néhányan, részben azért, hogy az *igazságalkotó maximalizmus*nak minél inkább eleget tegyenek, a modális igazságokra, így a szükségszerű igazságokra vonatkozóan is elismerik az igazságalkotók létezését. Most nem foglalkozom bővebben a modális igazságok igazságalkotóinak problémájával. Részben azért, mert az igazságalkotó maximalizmus tarthatóságának problémájához elegendőnek tartom megvizsgálni az igaz negatív kontingens proposíciókat.

Ha el is fogadjuk azt a nézetet, miszerint a szükségszerű igazságoknak nincs igazságalkotójuk, ezzel még nem feltétlenül cáfoltuk az *igazságalkotó maximalizmust*. Az *igazságalkotó maximalizmus*nak adhatunk egy olyan értelmet, mely szerint a maximalizmust érintő hiányosságok elismerése még nem jelenti a maximalizmus igényének feladását. Úgy vélem ugyanis, hogy az igazságalkotás-elméleteknek akkor van igazán létjogosultságuk, ha a *lehető legtöbb* igazságnak – ami nem feltétlenül azonos az összes igazsággal – felfedik az igazságalkotóit. Ha kénytelenek vagyunk az igazságalkotó maximalizmust az igazságok egy bizonyos halmazára korlátozni, az még nem jelenti azt, hogy fel is adtuk az igazságalkotók maximalizálására vonatkozó igényünket. Az *igazságalkotó maximalizmusra* tekinthetünk tehát úgy is, mint egy olyan (hipo)tézisre, amelyet az igazságalkotók felkutatására vállalkozó valamennyi elmélet kidolgozásakor szem előtt kell tartani, de abból, hogy nem minden igazság esetében vagyunk képesek igazságalkotókat felmutatni, még nem következtethetünk az igazságalkotók felkutatására irányuló metafizikai koncepciók hiábavalóságára. A magam részéről alapvetően cáfolom a tiszta, korlátozások nélküli *igazságalkotó maximalizmus* lehetőségét.

A NEGATÍV IGAZSÁGOK PROBLÉMÁJA

Még ha el is ismerjük, hogy a szükségszerű igazságok nem rendelkeznek igazságalkotóval, az *igazságalkotó maximalizmus* az összes többi igazságra vonatkozóan megkívánja tőlünk azt, hogy felkutatassuk azokat az entitásokat, amelyek igazzá teszik ezeket a proposíciókat. Például: a kontingens proposíciók esetében nem csupán a *pozitív* igazságoknak vannak igazságalkotói, hanem a *negatív* igazságoknak is. Ám azonnal felmerül a kérdés: miféle entítások tehetnek igazzá negatív igazságokat? Mielőtt megpróbálnék kielégítő választ adni e kérdésre, szeretném felhívni a figyelmet egy fontos különbségre. Nem mindegy ugyanis, miféle negatív proposícióról van szó, amikor a negatív igazságok igazságalkotóinak problémájáról beszélünk. Könnyen érvelhetne valaki amellett, hogy a negatív igazságok alapvetően nem okoznak problémát, hiszen számtalan olyan negatív igazság létezik, amelyek esetében nem tűnik különösebben nagy erőfeszítésnek az igazságalkotók felkutatása. Gondoljunk például arra, hogy az az entitás, bármi is legyen az, ami igazzá teszi azt a proposíciót, hogy a hó fehér, igazzá teszi azt a proposíciót is, hogy a hó nem fekete, hiszen az előbbi proposíció igazságából szükségszerűen következik az utóbbi igazsága. Nem lehetséges, hogy valami egyszerre legyen fehér és fekete.

Csakhogy vannak olyan negatív igazságok is, amelyek nem következnek egyetlen pozitív igazságból sem. Egyrészt vannak olyan proposíciók, amelyek valaminek a hiányával kapcsolatosan igazak, másrészt pedig olyanok is, amelyek konkrétan valaminek a nem-létezésével kapcsolatosan igazak. Kezdjük az első típusba tartozó proposíciókkal! Vegyük azt az igaz proposíciót, hogy a víz színtelen. Vajon mi az, ami igazzá teszi ezt a proposíciót? Talán az a tény, hogy a víz nem rendelkezik semmiféle színtulajdonsággal? Vagy talán van olyan tulajdonság, amit a 'színtelen' vagy a 'nem színes' predikátum jelöl, és amely tulajdonsággal a víz rendelkezik?

Még problémásabbak a negatív egzisztenciális igazságok. Nézzük azt a proposíciót, hogy nincsenek unikornisok. Ennek a proposíciónak az igazságalkotója nem adható meg a fenti módon, mivel önmagában egyetlen pozitív egzisztenciális igazság sem zárja ki az unikornisok létezésének lehetőségét. Vegyük azokat az egzisztenciá-

lis igazságokat, amelyek a mi aktuális világunkra vonatkoznak. Az a proposíció, hogy vannak unikornisok, nem tartozik ezek közé. A probléma az, hogy az összes aktuális világra vonatkozó pozitív egzisztenciális proposíció igaz lehet egy olyan lehetséges világban, amelyik tartalmaz unikornisokat. Egy ilyen lehetséges világban igaz az, hogy vannak unikornisok.

Az igaz negatív egzisztenciálisok tehát egy sajátos problémát jelentenek az igazságalkotás-elmélettel foglalkozók számára. Számos filozófus gondolja úgy, hogy mindaddig, amíg nem tudunk megnyugtató módon választ adni a negatív egzisztenciálisok igazságalkotóival kapcsolatos problémákra, fel kell adnunk a maximalizmus melletti állásfoglalást. De ne szaladjunk ennyire előre, vizsgáljuk meg azokat az érveket, amelyek talán megfelelő alapot adhatnak a kérdés végleges megoldásához.

NEGATÍV IGAZSÁGALKOTÓK?

Mivel egy proposíció igazsága valaminek a *létezésétől* függ, nehezen látható be, hogy miképpen teheti valami igazzá az olyan proposíciót, amelyik valami nem-létezőre vonatkozik. Konkrét kérdésként megfogalmazva: miképp létezhet valami, aminek a nem létezését igaz módon állítjuk?

RUSSELL NEGATÍV TÉNYEI

Az egyik lehetséges válasz a dilemmára az, amellyel Bertrand Russell a *logikai atomizmus*ról tartott előadásában rukkolt elő. Javaslatát az, hogy fogadjuk el létező entitásoknak a *negatív tényeket*. Íme az egyik érve:

„Meg fogod látni, azt gondolom, hogy egyszerűbb a negatív tényeket tényeknek tekinteni, vagyis azt feltételezni, hogy a 'Szókratész nem él' valójában egy objektív tény, mégpedig ugyanabban az értelemben az, mint ahogy a 'Szókratész él' objektív tény. [...] Máskülönben csak nagy nehézségek árán mondhatnád meg, hogy mi az, ami korrespondál egy proposícióval. Amikor például van egy hamis proposíció, mondjuk az, hogy 'Szókratész él', akkor az egy tényleges világban lévő ténynek köszönhetően hamis. Egy dolog csak valamely ténynek köszönhetően lehet hamis, tehát különösen nehéz lesz a számodra annak megmondása, hogy pontosan mi is történik akkor, amikor egy általad tett pozitív állítás hamis, hacsak nem ismered el a negatív tényeket.” (RUSSELL 1918/1956, 214.)

Hogyan is érvel itt Russell a negatív tények létezésének elismerése mellett? Egyrészt a Russell által favorizált *igazság korrespondencia-elmélete* nem vonatkozna minden igazságra, ha nem lenne valami, ami korrespondálna, vagy megegyezne az *igaz negatív* proposíciókkal. Másrészt nem tudnánk megfelelően elszámolni a *hamis pozitív* proposíciókkal, ha nem feltételeznénk, hogy a negatív tények létezése az, ami hamissá teszi őket. Ha úgy tetszik, a *'hamisság korrespondencia-elméletének'* nem lenne létjogosultsága, amennyiben az a proposíció, amelyik hamis, nem egy világban fennálló ténynek köszönhetően lenne hamis. Russell ebben a passzusban az igazságalkotók mellett elismeri azoknak az entitásoknak a létezését is, amelyek *hamissá tesznek* proposíciókat. Ezt leginkább az indokolná, hogy a hamisság kérdésével éppúgy el kell

tudnia számolni, mint az igazságéval: ha az igazság tényekkel való korrespondencia, akkor a hamisságnak is valami hasonlóknak kell lennie.

Két okból nem értek egyet Russell nézeteivel. Először is, nem gondolom azt, hogy az igazságalkotás elméletének fenntarthatósága az igazság korrespondencia-elméletétől függne. Ezzel nem azt mondom, hogy nincs vagy nem állhat fenn szoros összefüggés a két elmélet között, azt viszont igen, hogy ez a kapcsolat, ha fennáll, akkor fordítva áll fenn: az igazság korrespondencia-elméletének fenntarthatósága függ az igazságalkotás-elmélet sikerességétől. Ha ezt elfogadjuk, akkor az igazságalkotó entitások felkutatásának nem a korrespondencia-elmélet előzetes elfogadása alapján kell meghatározódnia. Másrészt nagyon úgy tűnik, hogy Russell az egyszerűségekre való törekvéssel elkötelezi magát egy erős értelemben vett leképezés-elmélet mellett. Úgy vélem, abban az esetben lenne egyszerűbb a negatív tényeket a negatív igazságok igazságalkotóinak tekintenünk, ha azt feltételezzük, hogy a világot reprezentáló propozícióink, állításaink, hiteink pontosan tükrözik a világ ontológiai felépítését. Ez a feltevés azonban megkérdőjelezhető, s e véleményemmel nem vagyok egyedül. Egyre kevésbé elfogadott az a nézet ugyanis, miszerint a világ ontológiai berendezkedésével kapcsolatos kérdések a propozicionális, nyelvi vagy mentális reprezentációinkkal kapcsolatos kérdésekre adott válaszok alapján dőlnek el.⁶

Russell elgondolásával kapcsolatban tehát az alapvető probléma egyszerűen az, hogy vonakodva teszünk eleget annak az elvárásnak – még ha Russell szerint elméleti szempontból óriási előnyökkel jár is –, hogy a negatív létezőket beemeljük az ontológiánkba. Először is nem teljesen világos, mit is értsünk 'negatív létezőn'. Például: mi egy negatív tény? Talán egy olyan tény, amely nem áll fenn? De ha elismerjük azt, hogy vannak nem-fennálló tények, akkor a tényeket nyilvánvalóan nem definiálhatjuk azon az alapon, hogy egy tény az, aminek az esete fennáll. Ha viszont azt állítjuk, hogy a negatív tények éppúgy léteznek, mint a pozitívak, vagyis valamilyen értelemben fennáll annak az esete, hogy Szókratész nem él, akkor ezt nem tudjuk másképp megérteni, mint úgy, hogy Szókratész rendelkezik a *nem-élés* tulajdonságával. Ez felettébb furcsa elgondolás, mindenesetre elég keserű a szánk íze, ha komolyan el akarjuk kötelezni magunkat egy ilyen konklúzió mellett. Nehezen lehetne továbbá rávenni a filozófusok nagy részét arra, hogy rábólintsanak a negatív predikátumok által denotált tulajdonságok létezésére. Manapság a legtöbb metafizikus egyetért abban a tekintetben, hogy nem minden predikátumhoz rendelhető tulajdonság, így többek között a negatív predikátumokhoz sem (lásd ARMSTRONG 1993, MELLOR 1993, HEIL 2003). (További probléma, hogy a negatív entitásokat nem vagyunk képesek észlelni, illetve a negatív entitások nem lehetnek oksági reláció relátumai sem.)

LEWIS ÉS A HAMISSÁGALKOTÓK

Lennie kell azonban más megoldásnak is a russellin kívül, amely annak ellenére, hogy nem fogadja el a negatív tények létezését, mégis megmagyarázza azt, hogy miért igazak a negatív propozíciók. Miért ne mondhatnánk azt, hogy a negatív igazságok azért igazak,

⁶ Csak egy példa: John Heil szerint az ontológia művelésekor nem követhetjük egyszerűen a nyelvi elemzés módszertanát. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a valóság nyelvi reprezentációja mindent elmond a valóságról, épp ellenkezőleg: ha egy kifejezésnek – legyen az név vagy predikátum – jelentése van a nyelvben, még nem következtethetünk arra, hogy meg is felel neki valami a világban. (Részletesebben lásd erről többek között HEIL 2003, 5–7.)

mert nincs semmi, ami hamissá tenné őket? Ez a megoldás David Lewis nevéhez fűződik, és első látásra valamivel könnyebben emészthető, mint Russellé (LEWIS 2003).

Lewis az igazságalkotás lényegét egyszerűen a következő szlogenben foglalja össze: „az igazság a létezésen *szuperveniál*” (LEWIS 1999, 2003). Mit is jelent ez? Csúpan annyit, hogy bármely változás a létezés tekintetében változást jelent az igazság tekintetében is, avagy ha nincs semmiféle eltérés a létezés tekintetében, akkor nincs változás az igaz proposíciók tekintetében sem. Nem lehetséges tehát, hogy ugyanazok a proposíciók továbbra is igazak legyenek, ha legalább az egyik világban létező entitásról kiderül, hogy nem létezik. Tézisszerűen:

(IA_{szup}) szükségszerűen, ha $\langle p \rangle^7$ igaz, akkor legalább egy olyan entitás létezik, amely nem létezne, ha $\langle p \rangle$ hamis lenne, vagy legalább egy olyan entitás nem létezik, amely létezne, ha $\langle p \rangle$ hamis lenne.

Vegyük azt az igaz proposíciót, hogy a villányi merlot vörösbor, amely proposíció minden csepp villányi merlot-ra vonatkozik. Tegyük fel továbbá, hogy két egymástól eltérő lehetséges világ a villányi merlot-val kapcsolatban minden tekintetben megegyezik. Ebben az esetben nyugodtan kijelenthetjük, hogy a proposíciónk igaz mind a két lehetséges világban, sőt minden olyan világban, amelyben nincs eltérés a villányi merlot természetét illetően (vagyis a villányi merlot nem fehérbor). Kizárólag abban az esetben változhatna meg a villányi merlot-ra vonatkozó proposíciónk igazságértéke, ha a világ megváltozna a villányi merlot tekintetében. Általánosabban kifejezve, egy proposíció igazságértéke mindaddig nem változik meg, amíg a proposíció tárgyának tekintett entitás létezik, illetve természetében nem áll be változás.

Ha két világ, mondjuk w és v , ugyanaz a létezés tekintetében, akkor a proposíciók igazságértékeinek tekintetében is ugyanazok, más szóval pontosan ugyanazok a proposíciók igazak w -ben, mint v -ben. Tegyük fel, hogy e igazzá teszi $\langle p \rangle$ -t, vagyis e létezik abban a lehetséges világban, amelyben $\langle p \rangle$ igaz. E feltevés alapján Lewis a következőképpen fogalmazza át (IA_{szup})-t:

(IA_{szup}^+) bármely $\langle p \rangle$ -re és bármely w világra, ha $\langle p \rangle$ igaz w -ben, akkor e létezik w -ben, továbbá bármely v világra, ha e létezik v -ben, akkor $\langle p \rangle$ igaz v -ben (LEWIS 1999, 606).

Lewis amellet érvel, hogy az igazságalkotás felfogható úgy is, mint *különbségalkotás* [*difference-making*]. Mivel a proposíciók igazságértékei egy bizonyos lehetséges világban a világot benépesítő entítások létezésén szuperveniálnak, ezért nem lehet azonos két lehetséges világ, ha a proposíciók igazságértékei a világokban eltérnek egymástól. Lennie kell valami különbségnek a világok között. (IA_{szup}^+) logikailag implikálja, hogy ha a w -ben igaz $\langle p \rangle$, v -ben hamis, akkor e csúpan w -ben létezik, de v -ben nem. Vagyis w és v eltérnek a létezés tekintetében, magyarul, különböző lehetséges világok.

Lewis erre alapozva amellet érvel, hogy (IA_{szup}) elfogadása nem jár együtt az *igazságalkotó maximalizmus* melletti elköteleződéssel. Hogyan lehetséges ez? Egy maximalista szerint kivétel nélkül minden igazságnak van igazságalkotója, még az olyan negatív egzisztenciális igazságoknak is, mint az, hogy nincsenek unikornisok. De mégis hogyan, ha nem akarjuk elkötelezni magunkat ontológiailag az olyan negatív enti-

⁷ A ' $\langle p \rangle$ '-t az 'a proposíció, hogy p ' rövidítéseként használom.

tások létezése mellett, mint a russelli negatív tények? Lewis szerint az általa kidolgozott koncepciónak ez egyáltalán nem jelent problémát, mégpedig azért nem, mert a *hamissátevők* vagy *hamisságalkotók* létezésének elismerése az igazságalkotók mellett nem jelenti azt, hogy elkötelezzük magunkat a negatív entitások létezése mellett.

„Még ha az igazságalkotó elv téves is, az igazság létezésen való szuperveniálása sértetlen marad. *Több módja is van annak, hogy egy propozíció igazsága a létezésen szuperveniáljon.* Nevezzük az *a* lehetséges individuumot *P* propozíció *hamissátevőjének*, amennyiben minden olyan lehetséges világ, ahol *a* létezik – vagy inkább ahol van hasonmása –, egy olyan világ, amelyben *P* hamis. Például (feltételezve azt, hogy ha bármely lehetséges individuum egy unikornis, akkor eszenciálisan az) egy unikornis annak a propozíciónak a hamissátevője, hogy nincsenek unikornisok. Ez a propozíció azért igaz ebben a világban, mert nincsenek hamissátevői.” (LEWIS 2003, 29. – Kiemelés K. L.)

A megoldás egyszerű és világos. Egy propozíció nemcsak annak köszönhetően igaz, mert létezik valami, ami igazzá teszi, hanem azért is, mert nem létezik semmi, ami hamissá tenné. Tehát a negatív egzisztenciális igazságok esetében nem szükséges igazságalkotókat feltételeznünk, elegendő, ha a hamissátevőiket tartalmazó lehetséges világot megkülönböztetjük a mi aktuális világunktól. Vagyis a mi világunkban azért igazak ezek a propozíciók, mert ebben a világban nem léteznek azok a dolgok, amelyek hamissá tennék őket.

Bármilyen egyszerűen bánik is el Lewis a negatív egzisztenciálisok kérdésével, a következő problémát mindenképpen fel lehet vetni a megoldással szemben: a lewisi koncepció csak azok számára tűnik elfogadhatónak, akik a lehetséges világokat és azok lakóit konkrétan létező entitásoknak tekintik. Ám ők nincsenek sokan.

Lewis arra a feltevésre alapozza elgondolását, hogy a mi világunk csupán egy a lehetséges világok közül. Eszerint a többi lehetséges világ lakói éppúgy léteznek, mint a mi világunkéi. Ha elismerjük, hogy vannak az aktuálisan létező dolgoknak *más világokban létező hasonmásai*, illetve vannak *megvalósult lehetőségek* (más világokban létező entitások, pl. unikornisok), akkor nem szükséges, hogy a negatív egzisztenciális igazságok hamissátevőinek *hiányát* – mint létezőt – ontológiailag komoly entitásnak tekintsük. Nem a hiány létezik, hanem a létező hiányzik. Ez kétségtelenül nagy elméleti előny az olyan elgondolásokkal szemben, amelyekben a kontingens negatív egzisztenciálisok igazságának magyarázatához létező entitásként el kell ismerni valaminek a hiányát.

Korántsem osztja azonban mindenki azt a meggyőződést, hogy vannak megvalósult lehetőségek. Armstrong például arra mutat rá, hogy egy modális *aktualista*, mint amilyen ő is, kizárólag a mi világunkat, illetve ennek a világnak a lakóit tartja létezőnek, éppen ezért nem hivatkozhat a miénktől eltérő lehetséges világokban létező entitásokra, amennyiben a hamissátevő hiányát akarja elemezni (ARMSTRONG 2004, 69–70). A hiányt legfeljebb negatív létezőként tudná elismerni. Hiába fogadná el tehát azt, hogy a Lewis által bevezetett hamissátevők hiánya, ha más esetekben nem is, de a negatív egzisztenciális igazságok esetében mindenképp megnyugtató módon tisztázza az igazságalkotás kérdését, valójában nem lenne elméleti előnyben ahhoz képest, aki elismeri a negatív entitásokat igazságalkotóknak. Ez az elgondolás csak akkor lehetne eredményes, ha elkötelezné magát ontológiailag a lehetséges világok létezése mellett. Ám ez sokaknak túlságosan nagy árnak tűnik.

További – és talán mélyrehatóbb – probléma a lewisi megoldással kapcsolatban, hogy nem tűnik túl érdekesnek egy olyan elmélet, amely az igazságokat a hamissátevő hiányával magyarázza. Minden igazságra vitathatatlanul igaz az, hogy nem létezik olyan entitás, amely hamissá tenné. Márpedig a lewisi elméletből – miszerint az igazságalkotás nem más, mint az igazság szupervenialása a létezésen – következik, hogy egy olyan „magyarázattal” állunk elő, ami könnyen triviálissá teheti az igazságalkotás elméletét.

TOTALITÁS KÖRÜLMÉNYEK

George Molnar tovább problematizálja a negatív igazságok igazságalkotóinak problémáját. Komoly érvet hoz fel azzal a nézettel szemben, miszerint a negatív igazságok problémája megoldható egyszerűen azzal, hogy elismerjük a negatív entitásokat igazságalkotóknak (MOLNAR 2000, 84–85). Íme az érv alapfeltevései:

- (i) A világ mindaz, ami létezik.
- (ii) Minden, ami létezik, pozitív.
- (iii) Néhány világra vonatkozó negatív állítás igaz.
- (iv) Minden világra vonatkozó állítást valami olyan tesz igazgá, ami létezik.

Molnar abban látja a negatív egzisztenciálisok problémáját, hogy amennyiben a négy állítást elfogadjuk igaznak – márpedig nem könnyű amellet érvelni, hogy miért ne fogadjunk el őket –, akkor minden negatív igazságnak pozitív igazságalkotója van. Miért is? Mert ha azt feltételezzük, hogy a negatív igazságok a világra vonatkoznak, akkor a világban kell lennie annak az entitásnak, amelynek létezése elégséges ahhoz, hogy igazgá tegyen egy negatív propozíciót. A negatív egzisztenciálisok igazsága is olyan entitásoktól függ, amelyek léteznek, de ami létezik, az – Molnar szerint – pozitív, vagyis a negatív igazságok igazságalkotóinak is pozitív entitásoknak kell lenniük. Nem lehetnek mások, ha elfogadjuk (ii)-t. Éppen ezért vannak filozófusok, akik a negatív igazságok problémáját (ii) tagadásával tartják megoldhatónak. Ilyen, mint láttuk, Russell is.

Azonban miféle pozitív entitások azok, amelyeknek a létezése elégséges egy propozíció igazságához? Van-e olyan entitás, amely szükségszerűsíti azt az igaz propozíciót, hogy nincsenek unikornisok? Armstrong egy sajátos megoldással áll elő: mivel nem akarja elkötelezni magát a negatív tények létezése mellett, *pace* Russell, de nem akarja ezt olyan módon se tenni, ami esetleg az igazságalkotás-elmélet trivialisálásához vezet, *pace* Lewis, bevezeti a *totalitás körülményeket* [*totality states-of-affairs*] (ARMSTRONG 1997, 13. fejezet; 2004, 5–6. fejezet).

Az igazságalkotás trivialisálásának veszélye komoly aggodalmat kelt azokban a filozófusokban, akik a lehető legtöbb, ha nem az összes igazság esetében feltételezik a szükségszerűsítő igazságalkotók létezését. Mivel az sem megoldás, legalábbis nem megnyugtató megoldás, ha olyan negatív entitásokat ismerünk el igazságalkotóknak, mint a *negatív tények* vagy *hiányok*, a kérdés az, hogy lehetséges-e sikeresen érvelni amellet, hogy a negatív igazságokat pozitív igazságalkotók teszik igazgá. Véleményem szerint amennyiben elfogadjuk azt, hogy a negatív igazságokat pozitív igazságalkotók teszik igazgá, akkor azt csak azon az áron tehetjük meg, hogy a negatív igazságok esetében nem tartjuk fenn az *igazságalkotó szükségszerűsítés* tézisét. Más szóval: az igazságalkotó *nem* szükségszerűsíti az általa igazgá tett negatív pro-

pozíció igazságát. Ez leginkább az Armstrong pártján állók számára jelent problémát, hiszen Armstrong egyszerre akarja megőrizni az *igazságalkotó szükségyszerűsítést*, illetve azt a nézetet, hogy a negatív egzisztenciális igazságoknak *pozitív* igazságalkotójuk van. De mielőtt rátérnénk ennek a problémának a tárgyalására, vizsgáljuk meg Armstrong megoldását!

A totalitás körülmények olyan *magasabb-rendű [higher-order]* körülmények, amelyek az *első-rendű [first-order]* vagy *alapvető* körülményeken szuperveniálnak, mégis el kell köteleznünk magunkat a létezésük mellett. Nézzünk egy szélsőséges példát! Azt a proposíciót, hogy nincsenek unikornisok, nem tehetik igazgá a világban lévő pozitív körülmények, mivel minden egyes körülmény létezhet egy olyan lehetséges világban, amelyben vannak unikornisok, éppen ezért szükség van egy további körülmény létezésének ontológiában való elismerésére: ez a magasabb-rendű totalitás körülmény az, hogy *az aktuális világban lévő összes körülmény az összes első-rendű körülmény*.

A totalitás körülmények elismerésének kétségtelen előnye az, hogy mivel ontológiailag nem több az első-rendű körülményeknél, nem kell ontológiailag elköteleznünk magunkat olyan entitások létezésére mellett, amelyek nem pozitív létezők. De valóban így van? Armstrong maga is elismeri, hogy az 'ez minden' körülmény valójában 'nincs semmi más' körülmény, amely negatív létező. E tekintetben csak annyival van jobb helyzetben Russellnél, hogy nem minden negatív igazsághoz rendel egy negatív körülményt, hanem csupán egyetlen negatív körülményt tekint az összes negatív egzisztenciális igazság igazságalkotójának. Ez azonban csupán szépségtapaszt.

De tekintsünk most el attól, hogy egy totalitás körülmény valójában negatív körülmény! Számomra az Armstrong által nyújtott megoldással az a probléma, hogy a totalitás körülmények nem alapvető entitások, és ha nem azok, akkor mégis hogyan tehetnek valamit igazgá, még ha nem is önállóan, avagy más, alapvetőnek tekintett körülményektől függetlenül tekintjük őket igazságalkotóknak. Az armstrongi totalitás körülmények mint igazságalkotók bevezetésével szemben tehát a következőképpen érvelek:

(1) Egy negatív egzisztenciális igazság igazságalkotója nem lehet az összes létező körülmény, szükség van egy további körülmény bevezetésére: a negatív egzisztenciális igazság igazságalkotója az a totalitás körülmény, hogy ez az összes körülmény.

(2) A bevezetett totalitás körülmény egy *magasabb-rendű* körülmény, amely az első-rendű körülményeken szuperveniál.

(3) Igazságalkotó olyan entitás lehet, amely ontológiai értelemben jelentős.

(4) Egy olyan entitás, amely más entitásokon szuperveniál, ontológiai értelemben nem jelentős entitás. (Armstrong kifejezésével élve: „ontológiai ingyen ebéd”).⁸

(5) A totalitás körülmény nem lehet igazságalkotó, mivel ontológiai értelemben nem jelentős entitás.

(6) A negatív egzisztenciális igazságot nem a totalitás körülmény teszi igazgá.

⁸ Armstrong amellet foglal állást, hogy egy olyan entitás, amely más entitások természetén szuperveniál, ontológiai értelemben nem tekinthető jelentős létezőnek. Az ilyen entitások nem többek „ontológiai ingyen ebédnél” [ontological free lunch], ahogy Armstrong nevezi őket, vagyis ontológiailag nem egészítik ki a létezőket egy továbival, avagy nem tekinthetők a világot benépesítő entitások egyikének (ARMSTRONG 1997, 12. és 87.) Ami bonyolítja a helyzetet, hogy a negatív egzisztenciális igazságalkotóinak felkutatásával mégis el kell köteleznünk ontológiailag magunkat olyan entitások létezésére mellett, amelyek más entitások létezésén és természetén szuperveniálnak, vagyis a totalitás körülmények létezésére mellett.

(1) és (6) inkonzisztens egymással. Az érvet legalább két ponton lehet támadni. Úgy vélem, hogy (3) és (4) nehezen tagadható, amennyiben az igazságalkotók felkutatása a világot alkotó létezők felkutatása.⁹ Armstrong továbbá maga is elismeri, hogy a totalitás körülmények magasabb rendű körülmények, vagyis nem tartoznak az alapvető vagy elsőrendű körülmények közé. Elismeri azt is, hogy ontológiailag nem kell elköteleznünk magunkat egy olyan entitás mellett, amelyik más entitás(ok)on szuperveniál, így tehát a magasabb-rendű körülmények létezése mellett sem. Azonban (2) és (5) nem egyértelmű.

Vizsgáljuk meg először (2)-t! Miért kellene tényként kezelni azt, hogy minden magasabb-rendű körülmény az első-rendű körülményeken szuperveniáló körülmény? Avagy: mi van akkor, ha a totalitás körülmények nem az alapvető körülményeken szuperveniálnak? Úgy vélem, hogy egy ilyen nézet elfogadása alapvető probléma forrása lehet, mégpedig azért, mert így nem lenne szükség annak feltételezésére, hogy a pozitív igazságok esetében érdemes felkutatnunk azokat az igazságalkotókat, amelyek kizárólag azt a bizonyos igazságot teszik igazgá, amelyiknek az igazságalkotói. Vagyis az összes első-rendű körülménnyel kapcsolatos igaz proposíciót igazgá teheti az a körülmény, amely az összes első-rendű körülményt magában foglalja. Úgy vélem, hogy ez könnyen az igazságalkotás-elmélet alapjait érintő problémához vezethet, hiszen a totalitás körülmény az aktuális világban létező összes entitásra vonatkozó igaz proposíciót is igazgá teszi. Magyarul: egy olyan proposícióval kapcsolatban, amelyet egy bizonyos körülmény tesz igazgá, elméleti szempontból teljesen felesleges és félrevezető azt gondolni, hogy több vagy az összes létező körülmény teszi igazgá. Ez a megoldás ellentmondani látszik annak a törekvésnek, hogy egy igaz proposíció *minimális* igazságalkotóját kutassuk fel.

Hasonló a helyzet (5) tagadásával is. A kérdés persze jogosan merül fel: Miért ne lehetnének szuperveniáló, avagy ontológiailag nem jelentős entitások is igazságalkotók? A válasz nem sokat várat magára: ha feladjuk azt a nézetet, hogy az igazságalkotók az alapvető létezők, akkor voltaképpen azt is mondhatjuk, hogy bármi, ami létezik, akár alapvető, akár szuperveniált entitás, igazságalkotó lehet. Mondjuk az egész világ, függetlenül attól, hogy megkülönböztetjük-e benne az entitásokat egymástól vagy sem, avagy strukturált-e vagy sem, igazgá teszi az összes igaz proposíciót. Ez viszont nem más, mint azt mondani, hogy valami azért igaz, mert a világ olyan, amilyen. Semmitmondó.

Ha fenntartjuk, hogy a totalitás körülmények ontológiailag jelentéktelenek, akkor nem lehetnek igazságalkotók, amennyiben az igazságalkotók azok az alapvető entitások, amelyek a világot alkotják és amelyek létezése mellett minden további nélkül elkötelezzük magunkat. Ha viszont amellett foglalunk állást, hogy a totalitás körülmények nélkülözhetetlen igazságalkotók, azaz ontológiailag jelentős entitások, akkor két probléma elé nézzünk: egyrészt el kell ismernünk, hogy a totalitás körülmények létezése önmagában elégséges ahhoz, hogy minden egyes igazságot igazgá tegyenek, másrészt el kell ismernünk, hogy vannak negatív entitások, hiszen a totalitás körülmények maguk is negatívak. Nem látom, hogyan oldható fel ez a dilemma.

⁹ Természetesen megoszlanak a véleményének az igazságalkotók elméleti szerepét illetően, de azok a filozófusok, akiket ebben a tanulmányban tárgyalok, különösen Armstrong, meg vannak győződve arról, hogy az igazságalkotók azok a létezők, amelyek beazonosítása nem más mint egy ontológia kidolgozása. (Lásd 4. lábjegyzet.)

AZ IGAZSÁGALKOTÓ SZÜKSÉGSZERŰSÍTÉS ÉS MAXIMALIZMUS KORLÁTOZÁSA

Úgy tűnik, nincs más választásunk, mint korlátozni az *igazságalkotó elv* két alappilléreinek tekintett *igazságalkotó szükségszerűsítést* és *igazságalkotó maximalizmust*. A tézisek korlátozása mellett John Heil, illetve Ross Cameron alapján érvelek (lásd HEIL 2000, 2003; CAMERON 2005).

Heil egy alapvető nehézséget vet fel minden olyan elgondolással szemben, amely korlátozások nélkül elfogadja az *igazságalkotó szükségszerűsítést* (HEIL 2003, 63). Vegyük az általa kidolgozott ellenpéldát: egy csésze ciántartalmú tea elfogyasztása a halálot okozná. Van tehát valami, legyen, mondjuk, egy csésze ciánnal kevert tea (esetleg kiegészítve a fizikai állapotoddal vagy az aktuális világunk természettörvényeivel), amelynek létezése igazgá teszi azt a kontrafaktuális propozíciót, hogy ha elfogyasztanád ezt a csésze ciános teát, akkor meghalnál. Az igazságalkotó létezése ellenére, érvel Heil, minden további nélkül el tudunk képzelni egy olyan szituációt, amelyben ugyanezen feltételek mellett egy olyan ellenszer is van a birtokodban, amely hatástalanítja a ciánt. Ebben a lehetséges világbeli szituációban az említett propozíció annak ellenére hamis, hogy továbbra is létezik az a halálos adag ciánt tartalmazó tea, amely az aktuális világban igazgá tette a kontrafaktuálist. Tehát mind a két világban létezik ugyanaz a valami, ami kizárólag az egyik világban teszi igazgá a propozíciót, a másikban pedig nem. Milyen alapon feltételezzük azt, hogy az igazságalkotó létezése szükségszerűsíti a kérdéses propozíció igazságát?

Heil nem magát az igazságalkotás eszméjét veszi célba, hanem annak egy sajátos megformálását, tudniillik azt, hogy az igazságalkotó szükségszerűsíti az általa igazgá tett propozíció igazságát. Az érv lényege az, hogy az igazságalkotó, amelynek létezése – legalábbis az aktuális világban – *elégleges* a kontrafaktuális propozíció igazságához, *mégsem szükségszerűsíti* a propozíció igazságát. Abban a lehetséges világban tehát, amelyben van ellenszer a birtokodban, az a propozíció, amelyet a ciános tea minden olyan lehetséges világban igazgá tesz, amelyekben nincs ellenszer a birtokodban, hamis. Annak ellenére hamis, hogy a ciános tea nem hiányzik azokban a lehetséges világokban, amelyekben rendelkezünk ellenszerrel.

Ahhoz tehát, hogy az *igazságalkotó szükségszerűsítés* tézise továbbra is érvényes lehessen, további kiegészítésekre van szükség. Armstrong meg is teszi ezeket a kiegészítéseket:

„De milyen érv alapján mondhatjuk azt, hogy egy igazságalkotónak szükségszerűsítenie kell azt az igazságot, amelynek az igazságalkotója? Íme egy *reduktión* alapuló érv. Tegyük fel, hogy egy bizonyos p igazsághoz kapcsolódóan feltételeztél I igazságalkotó nem szükségszerűsíti ezt az igazságot. Ebben az esetben legalábbis lehetségessé válik az, hogy I létezzen, és a p propozíció ennek ellenére hamis legyen. Mindez azt nyomatékosítja, hogy egy további feltételnek is ki kell elégülnie ahhoz, hogy p igaz lehessen. Ennek a feltételnek vagy egy további entitás, J létezésének kell lennie, vagy egy további igazságnak, q -nak. Az első esetben úgy tűnik, hogy $I + J$ valódi és szükségszerűsítő igazságalkotója. (Ha J nem szükségszerűsít, akkor ugyanaz a kérdés merül fel vele kapcsolatban, mint ami I -vel kapcsolatban felmerült.) A második esetben vagy van q -nak egy igazságalkotója, K , vagy nincs. Feltéve, hogy q -nak van igazságalkotója, akkor az $I + J$ eset ismétlődik meg. Ha fel-

teszük, hogy q -nak nincs igazságalkotója, akkor vannak igazságalkotók nélküli igazságok.” (ARMSTRONG 2004, 6–7.)

Ezek alapján Armstrong a következő választ adhatná a Heil által felvetett problémára: önmagában a csésze ciános tea *nem* a kontrafaktuális igazságalkotója. Ha ugyanis van olyan lehetséges világ, amelyben a kontrafaktuális hamis, akkor (1) a csésze ciános tea létezése önmagában nem elégséges ahhoz, hogy igazzá tegye a kontrafaktuálist, vagy (2) nem igaz egy további olyan proposíció – mondjuk az, hogy nincs ellenszer a birtokodban –, amelynek igazságalkotójával kiegészülve a ciános tea biztosítja azt, hogy a kontrafaktuális igaz legyen. A probléma nyilvánvalóan az, hogy a ciános tea létezhet azokban a lehetséges világokban, amelyekben a kontrafaktuális hamis, de ez csak azért lehetséges, mert nem teszi igazzá a kontrafaktuálist azokban a világokban, amelyekben az igaz. Heil kiinduló hipotézise, érvelhetne Armstrong, miszerint a csésze ciános tea teszi igazzá a proposíciót, hamis. A ciános tea létezése nem teszi igazzá a kontrafaktuálist.

Felmerül azonban a kérdés: milyen további entitás létezése jöhet szóba, amellyel együtt a ciános tea létezése elégséges a proposíció igazságához? A példánál maradva: mondjuk az a tény, hogy *nincs ellenszer a birtokodban*, vagy inkább az ellenszer *nemlétezése* vagy *hiánya*. Esetleg az a totalitás körülmény, hogy az összes körülmény *nem* tartalmazza azt a körülményt, hogy rendelkezel ellenszerrel. Ezek azonban *negatív* entitások. Ahhoz tehát, hogy felkutassuk kontrafaktuálisunk szükségszerűsítő igazságalkotóját, első kézből el kell ismernünk igazságalkotónak az olyan entitásokat, amelyek nem léteznek, pontosabban negatív módon léteznek. De ha a negatív létezésen valami más értünk, mint egyszerű *nemlétezés*t, akkor nem igazán látom világosan, micsodát. Egy negatív entitásokat tartalmazó *negatív ontológia* elfogadása – bármennyire kielégítő legyen is a negatív igazságok igazságát biztosító entitások felkutatásában – túl nagy árnak tűnik azért cserébe, hogy megtartsuk az *igazságalkotó szükségszerűsítést*. Ha viszont ez túl nagy ár, akkor nem kizárt, hogy le kell mondanunk arról, hogy az igazságalkotók létezése szükségszerűsíti az általuk igazzá tett proposíciók igazságát, legalábbis ami a Heil példájában felhasznált kontrafaktuálist illeti.

Milyen módon szabadulhatnánk meg tehát a negatív entitások ontológiában való elismerése melletti, nehezen tartható elköteleződéstől? Mondhatnánk például azt, hogy nem fogadjuk el az *igazságalkotó szükségszerűsítést*, miszerint minden igazságnak van *szükségszerűsítő* igazságalkotója. Más szóval: van olyan igazságalkotó, amelynek létezése *nem elégséges* ahhoz, hogy igazzá tegye a kérdéses proposíciót. Mivel Armstrong szerint igazságalkotó kizárólag olyan entitás lehet, amelynek létezése elégséges az általa igazzá tett proposíció igazságához, ezért egy olyan igazságalkotó, amelynek létezése nem szükségszerűsíti a kérdéses proposíció igazságát, *nem* igazságalkotó. Eszerint az *igazságalkotó szükségszerűsítés* tagadása egyúttal az *igazságalkotó maximalizmus* tagadása is. Armstrong számára tehát a következő két opció egyike melletti állásfoglalás sem megoldás: (1) az *igazságalkotó szükségszerűsítés* feladása azért, hogy minden igazság esetében feltételezhető legyen az igazságalkotó, vagy (2) az *igazságalkotó maximalizmus* feladása, hogy az igazságalkotóval rendelkező igazságok esetében továbbra is fenntartható legyen a kérdéses proposíció igazságának igazságalkotó általi szükségszerűsítése.

A másik – már korábban tárgyalt – probléma, ami nehezen elfogadhatóvá teszi az *igazságalkotó szükségszerűsítés* és az *igazságalkotó maximalizmus* együttes elfo-

adását, az az, hogy az igazságalkotók szerepét olyan entitásoknak kell betölteniük, amelyek ontológiai értelemben lényeges entítások, és nem – Armstrong kifejezésével élve – „ontológiai ingyen ebéd”. Az igazságalkotás-elmélettel foglalkozók – maga Armstrong is – nem véletlenül tartják az igazságalkotókat fundamentális entításoknak, és nem véletlenül keresik az igazságok minimális igazságalkotóit. Ha viszont az igazságalkotók az alapvető entítások, bármik is legyenek azok, akkor azok az entítások, amelyek magasabb-rendűek, avagy az első-rendűeken szuperveniálnak, vagyis nem alapvetőek, nem lehetnek igazságalkotók. Úgy tűnik azonban, hogy negatív egzisztenciális igazságok esetében a magasabb-rendű entítások, ha nem számítjuk a negatív entításokat, nélkülözhetetlenek a kérdéses proposíció igazságának szükségszerűsítéséhez. Tehát vagy fel kell adnunk azt a nézetet, hogy csak az alapvető entítások lehetnek igazságalkotók, vagy azt kell mondanunk, hogy nem minden igazságnak van szükségszerűsítő igazságalkotója.

Egyszóval, számomra úgy tűnik, hogy nincs kielégítő megoldás a negatív egzisztenciális igazságok problémájára, ha az igazságalkotás *általános* elméletének két alaptézisét korlátozások nélkül elfogadjuk. Molnar tökéletesen írja le azt a problémát, amelynek megoldása még várat magára:

„Fogcsikorgatva bár, de beismerem, hogy a negatív igazságokra vonatkozó pozitív igazságalkotók Szent Grálja továbbra sincs meg. A negatív igazságokhoz pozitív igazságalkotókra van szükségünk, de arra vonatkozóan nincs jó elméletünk, hogy melyek lehetnek ezek.” (MOLNAR 2000, 85.)

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban arra vállalkoztam, hogy kimutassak egy égető problémát az igazságalkotás metafizikáján belül. Az igaz negatív egzisztenciálisok igazságalkotóinak kérdése sokakat elbizonytalanít abban a kérdésben, hogy az igazságalkotás elméletének kidolgozása, illetve az igazságalkotók felkutatása értelmes vállalkozás-e. Egyáltalán nem áll szándékomban megkérdőjelezni a vállalkozás értelmét – sőt maximálisan egyetértek az alapvető célkitűzésekkel –, csupán rá kívánok mutatni arra a problémára, amelyet valamilyen formában orvosolni kell ahhoz, hogy az igazságalkotás elmélete minél kevesebb feszültséget hordozzon magában. Egyelőre nem látok jobb megoldást erre, mint azt, ha az igazságalkotás általános elméletének két tézisével kapcsolatban bizonyos korlátozásokat vezetünk be. Úgy vélem tehát, hogy az igazságalkotás általános elméletében *korlátozás nélkül* elfogadott *igazságalkotó maximalizmus* és *igazságalkotó szükségszerűsítés* nem tartható tézisek. Az a véleményem továbbá, hogy a *nincs szükségszerűsítés maximalizmus nélkül* felfogás nem csupán problematikus, de az igazságalkotás metafizikai koncepciójának egészét veszélyezteti: le kell vonnunk a következtetést, hogy *nem minden* igazság rendelkezik *szükségszerűsítő* igazságalkotókkal. Más szóval: van olyan igaz proposíció, amely esetében nincs olyan entitás, melynek létezése *elégséges* lenne ahhoz, hogy igazzá tegye a kérdéses proposíciót.

Azok, akik korlátozások nélkül kívánják elfogadni a két tézist, a következőképpen érvelhetnének a negatív egzisztenciálisok igazságalkotóival kapcsolatban felmerült probléma kapcsán: ha a negatív igazságok esetében tagadjuk az *igazságalkotó szükségszerűsítés*et, akkor állíthatjuk ugyan azt, hogy egy igaz negatív egzisztenciális a pozitív igazságalkotók tesznek igazzá, de mivel önmagában a pozitív igazságalkotók

létezése nem elégséges a negatív egzisztenciális igazságok igazságának biztosításához, ezért ki kell mondanunk azt, hogy nem minden igazságnak van igazságalkotója. Ha viszont nem minden igazságnak van igazságalkotója, akkor miért van egyáltalán bármelyik igazságnak igazságalkotója.

Az utóbbi megjegyzést nem találok meggyőzőnek. Miért kellene azt gondolnunk, hogy egyetlen igazságnak sincs igazságalkotója, csupán azért, mert vannak olyan igazságok, amelyek esetében kétséges az igazságukat szükségszerűsítő entitások létezése. Azt elfogadom, hogy ha minden igazságnak van igazságalkotója, akkor minden igazságalkotó szükségszerűsíti az általa igazzá tett proposíció igazságát, de ebből nem következik számomra az, hogy ha nem minden igazságnak van igazságalkotója, akkor egyetlen igazságalkotó sem szükségszerűsíti az általa igazzá tett proposíció igazságát. Éppen ezért úgy vélem, hogy a legjobb, amit egyelőre tehetünk – legalábbis addig, amíg nincs megfelelő érvünk egyik vagy másik tézis tiszta változata mellett –, ha elfogadjuk a tézisek módosított változatait, vagyis nem minden, de a lehető legtöbb igazságnak van igazságalkotója, illetve nem mindegyik, de a lehető legtöbb igazságalkotó szükségszerűsíti az általa igazzá tett proposíció igazságát.

IRODALOM

- ARMSTRONG, David Malet 1993. Reply to Mellor. In John Bacon – Keith Campbell – Lloyd Reinhardt (eds): *Ontology, Causality, and Mind: Essays in Honour of D. M. Armstrong*. Cambridge: Cambridge University Press, 113–118.
- ARMSTRONG, David Malet 1997. *A World of States of Affairs*. Cambridge: CUP.
- ARMSTRONG, David Malet 2002. Truths and Truthmakers. In Richard Schantz (ed.): *What is Truth?* New York: Walter de Gruyter, 27–37.
- ARMSTRONG, David Malet 2004. *Truth and Truthmakers*. Cambridge: CUP.
- CAMERON, Ross P. 2005. Truthmaker Necessitarianism and Maximalism. *Logique et Analyse* 48, 43–56.
- HEIL, John 2000. Truth Making and Entailment. *Logique et Analyse* 43, 231–242.
- HEIL, John 2003. *From an Ontological Point of View*. Oxford: Clarendon Press.
- LEWIS, David 1999. Truthmaking and Difference Making. *Noûs* 35, 602–615.
- LEWIS, David 2003. Things qua Truthmakers. In Hallvard Lillehammer – Gonzalo Rodriguez-Pereyra (eds): *Real Metaphysics – Essays in honour of D. H. Mellor*. London: Routledge, 25–38.
- MELLOR, David H. 1993. Properties and Predicates. In John Bacon – Keith Campbell – Lloyd Reinhardt (eds): *Ontology, Causality, and Mind: Essays in Honour of D. M. Armstrong*. Cambridge: CUP, 101–113.
- MOLNAR, George 2000. Truthmakers for Negative Truths. *Australasian Journal of Philosophy* 78, 72–86.
- RUSSELL, Bertrand 1918/1956. The Philosophy of Logical Atomism. In Robert C. Marsh (ed.): *Logic and Knowledge*. London: Allen & Unwin, 177–281.